

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УСРР У СЕРЕДИНІ 20-Х – У 30-Х РР. ХХ СТ.

Олександр Комарницький. Діяльність профспілкових організацій студентів педагогічних навчальних закладів УСРР у середині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст. У статті показано діяльність студентських профспілкових організацій педагогічних навчальних закладів УСРР у середині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст. Зазначається, що вони сформувалися у 1925–1926 н.р. на базі профсекцій «Робос», КНС і були вагомим чинником у житті студентів. Автор констатує, що інститути народної освіти, у порівнянні з педтехнікумами, мали більш потужніші профспілкові осередки. Виконавчими органами профспілкових організацій були профкоми. Йдеться про те, що члени профкомів збиралися на свої засідання, а члени профспілки зобов'язані були брати участь у загальних зборах. Розповідається про роботу комісій – навчальних, культурно-масових, економічних.

Ключові слова: студенти, профспілка, профком, комісія, інститут.

Александр Комарницкий. Деятельность профсоюзных организаций студентов педагогических учебных заведений УССР в середине 20-х – 30-х гг. ХХ в. В статье показана деятельность студенческих профсоюзных организаций педагогических учебных заведений УССР в середине 20-х – 30-х гг. ХХ в. Отмечается, что они сформировались в 1925–1926 учебном году на базе профсекций «Робос», КНС и были весомым фактором в жизни студентов. Автор констатирует, что институты народного образования, по сравнению с педтехникумами, имели более мощные профсоюзные ячейки. Исполнительными органами профсоюзных организаций были профкомы. Речь идет о том, что члены профкомов собирались на свои заседания, а члены профсоюза обязаны были участвовать в общих собраниях. Рассказывается о работе комиссий – учебных, культурно-массовых, экономических.

Ключевые слова: студенты, профсоюз, профком, комиссия, институт.

Серед громадських організацій, що діяли у педагогічних навчальних закладах у міжвоєнний період, чільне місце посідали студентські профспілкові організації, основним завданням яких було відстоювання інтересів студентства. Водночас, на профспілки покладалися й ідеологічні функції. Наприклад, завданням студентської профспілки Кам'янець-Подільського ІНО визначалося таке: «... дати такого робітника, якого вимагає наше будівництво, радянська суспільність та школа, дати громадського діяча, активного учасника соціалістичного будівництва, виховати агітпропа (агітатора-пропагандиста. – Авт.) для села»¹. Комплексно діяльність профспілкових організацій у сту-

дентському середовищі у другій половині 20-х рр. – 30-х рр. ХХ ст., коли діяли об'єднані профкоми, не вивчалася. Фрагментарно дана проблема висвітлювалася у працях В. Липинського², Н. Аксакової³, О. Морозан⁴. У нашій статті покажемо процес формування єдиної студентської профспілки педагогічних навчальних закладів, її перші кроки, практичну роботу та труднощі у реалізації завдань.

Об'єднані профспілкові організації у педвишах формувалися на базі окремих профсекцій «Робос», КНС та інших, які до цього керувалися вказівками виконавчих бюро профсекцій. Власне, сам процес ліквідації ВБПС і створення нових осередків був досить болісним і розтягнувся на весь 1925–1926 н.р. Водночас, голова Укрголовпрофосвіти Я. Ряппо рапортував, що на початку того навчального року в усіх вишах секції вже були злиті і «зліквідовано паралелізм»⁵. Його твердження спростовують ряд фактів. У Кам'янець-Подільському ІНО виконбюро припинило свою роботу лише в січні 1926 р. Його функції передали профкому секції «Робос», чільні позиції в якому займали студенти⁶. Тоді ж було ліквідовано секцію КНС, члени якої ввійшли до складу профспілки «Робос»⁷. Водночас, ректор вишу В. Геринович, як і Я. Ряппо, стверджує, що ці процеси відбувалися на початку 1925–1926 н.р.⁸. У Ніжинському ІНО впродовж 1925-1926 н.р. працювали 9 секцій профспілок. Так, секція «Робос» об'єднувала 96 студентів, КНС – 71, «Радробітник» – 7, «Робземліс» – 3, «Медсанпраця», секції харчовиків, залізничників – по 2, металістів, друкарів, транспортників – по 1⁹. У вересні 1925 р. у Херсонському ІНО членами профсекції «Робос» були 98 студентів, «Радробітник» – 6, «Робземліс» – 5. Поза членством були 99 студентів¹⁰. У Чернігівському ІНО у листопаді того ж року членом профспілки був 91 студент із 188, з яких 87 належали до профспілки «Робос», 2 – «Робземліс», по 1 – «Медсанпраця» і «Робмистецтво»¹¹. Кореспондент журналу «Студент революції» Д. Ірклієвський повідомляв про конфлікт, який виник у Донецькому ІНО: секція «Металіст» не хотіла входити до складу секції «Робос»¹².

У більшості педтехнікумів Житомирщини профкоми були створені у березні 1926 р.¹³. У цих закладах упродовж 1925–1926 н.р. продовжувала працювати секція КНС та деякі інші секції профспілок. Так, у Новоград-Волинському педтехнікумі в 1925–1926 н.р. серед студентів було 10 членів профспілки «Робос» і 31 член КНС¹⁴. У грудні 1926 р. у виші налічувалося 37 членів профспілки «Робос», 2 – інших спілок 15, у жовтні 1927 р. – відповідно 42 і 3¹⁶. У Житомирському українському педтехнікумі в 1925–1926 н.р. навчалося 89 членів профспілок і 43 члени КНС¹⁷. У тому ж навчальному році в Уманському педтехнікумі 46 студентів були членами КНС¹⁸, Пирятинському – 44¹⁹, Лубенському – 31²⁰, Золотоношському²¹ і Кременчуцькому – по 25²², Артемівського – 13²³, Черкаському – 9²⁴, Житомирському єврейському – 4²⁵. Це суперечило нормативним документам, у яких регламентувалося, що осередок профспілки може функціонувати при наявності не менше 50 членів.

Кількість членів профспілок поступово зростала. Якщо у січні 1924 р. студентські профспілки об'єднували 52% студентів педагогічних вишів, у

грудні 1925 р. – 65,8%, то у жовтні 1926 р. – вже 73,3%²⁶. Потужний осередок діяв у Херсонському ІНО, який у листопаді 1927 р. об'єднав 232 студенти (97,4% від загальної кількості)²⁷. У Полтавському ІНО в 1926–1927 н.р. 374 студенти були членами профсекції «Робос», 65 – КНС (91,5%)²⁸, у 1928–1929 н.р. – відповідно 277, 169 і 83,8%²⁹. У 1925–1926 н.р. у Дніпропетровському ІНО членами профспілки були 862 студенти (82,9%)³⁰, Волинському ІНО – відповідно 198 і 76,4%³¹, Одеському – 555 і 74,8%³². З Донецького ІНО повідомляли, що на початку 1927 р. членами профспілки були майже всі студенти³³.

Зростала кількість членів профспілки і в педтехнікумах, хоча вони значно поступалися інститутам народної освіти. У 1925–1926 н.р. у Сумському педтехнікумі налічувалося 65 членів профспілки (82,3%)³⁴, Коростишівському – відповідно 100 і 80%³⁵, а у 1927–1928 н.р. – 101 (80,8%)³⁶; у Харківському українському – восени 1925 р. – 120 і 69,7%³⁷, на 1 січня 1927 р. – 104 і 52,8%, на 1 липня того ж року – 148 і 75,1%³⁸. У Дніпропетровському російському педтехнікумі в 1928–1929 н. р. у складі студентів було 90 членів профспілки «Робос», 23 – КНС (53,1% від загальної кількості)³⁹; Красноградському – у 1926–1927 н. р. – відповідно 60, 24 і 75,7%⁴⁰. Водночас, у Полтавському педтехнікумі профспілка була не популярною: до неї входили лише 36 із 158 студентів (22,8%)⁴¹. Це ж стосується і Конотопського педтехнікуму, де у 1926–1927 н. р. членами профспілки були 19 студентів із 112 (16,9%)⁴², у січні 1929 р. – відповідно 85 (члени профспілки «Робос» – 53, КНС – 32), 263 і 32,3%⁴³. У 1925–1926 н. р. у Тульчинському педтехнікумі було 120 членів КНС⁴⁴, Нікопольському – 51⁴⁵.

Такі ж тенденції мали місце і в 1930-х рр. Так, у Вінницькому ІСВ у 1931–1932 н. р. з 364 студентів членами профспілки було 289 осіб (79,4% від загальної кількості)⁴⁶. У Київському російському педтехнікумі студентська профспілкова організація зросла з 66 членів у 1932–1933 н.р. до 193 (83,9%) в 1933–1934 н. р.⁴⁷. У Миколаївському педтехнікумі на 1 вересня 1933 р. серед студентів членами профспілки були 124 студенти (41,5%), на 1 липня 1934 р. – відповідно 124 і 48,1%⁴⁸. У деяких навчальних закладах відсоток профспілковців був незначним. Наприклад, у Бердянському ІСВ у 1932–1933 н. р. він становив 37%⁴⁹, у Новомосковському педтехнікумі – у жовтні 1930 р. – 21,7%⁵⁰, Конотопському – у вересні 1933 р. – 10,4%, у липні 1934 р. – 25,9%⁵¹. У Проскурівському польському педтехнікумі в 1934–1935 н. р. до профспілки «Робос» входили 45 студентів⁵².

Виконавчими органами профспілкових організацій були профкоми, частину членів яких становили делеговані осередками КП(б)У і ЛКСМУ. Наприклад, у Кам'янець-Подільському ІНО в травні 1926 р. у члени профкому рекомендували 7 комсомольців⁵³. 22 жовтня 1927 р. до новообраного складу профкому ввійшли 5 членів КП(б)У, 2 – ЛКСМУ, 3 безпартійних⁵⁴. У квітні 1928 р. він складався з 7 членів і 3 кандидатів⁵⁵. У жовтні того року профком становили 9 осіб⁵⁶. У Херсонському ІНО в листопаді 1927 р. він складався з 8 осіб (5 дійсних і 3 кандидати)⁵⁷. Наприкінці 1926 р. у Глухівському педтехнікумі профком становили 5 дійсних члени і 2 кандидати⁵⁸. У 1925–1926 н.р. в Корсунському

педтехнікумі до складу профкому входило 5 студентів⁵⁹. 5 листопада 1928 р. на загальних зборах осередку ЛКСМУ Бердичівського педтехнікуму ухвалили рекомендувати до складу профкому («робітничої п'ятюрки») на посади голови профкому Загоруйка, секретаря – Троянівського, голови культкомісії – Опришко, навчальної – Карпенко, економічної – Гнатцова⁶⁰. Окрім цього, у роботі профкому брали участь і профделегати, яких обирав кожний курс, наприклад у Миколаївському ІНО⁶¹.

Авангардом профспілкових організацій був актив, який, зокрема, Кам'янець-Подільського ІНО у жовтні 1928 р. складав 80 осіб, більша частина з яких, як зазначалося у звіті за 1927–1928 н. р., були відряджені на навчання громадськими організаціями «МОДР», «ТСО-Авіахім», «Культзмичка» тощо⁶². Профактив Київського ІНО у 1927 р. складала майже 150 осіб⁶³.

Члени профкому збиралися на свої засідання, а члени профспілки зобов'язані були брати участь у загальних зборах. Зокрема, у Ніжинському ІНО з 15 листопада 1925 р. по 1 листопада 1926 р. відбулося 13 засідань профкому, на яких розглянули 34 організаційних, 16 навчальних, 26 культурно-освітніх, 18 економічних питань. Тоді ж провели 6 загальних зборів, на яких присутні обговорили 13 організаційних, 3 навчальні, 6 культурно-освітніх, 4 економічні питання⁶⁴. Профкомівці Херсонського ІНО з 1 грудня 1926 р. по 27 вересня 1927 р. на свої засідання збиралися 32 рази, у ході яких обговорили 17 організаційних, 16 економічних, 14 навчальних, 17 культурно-освітніх питань і т. д. На 6 загальних зборах розглянули 6 організаційних, 6 загальнополітичних, 1 навчальне питання⁶⁵. У Кам'янець-Подільському ІНО загальні збори членів профспілки скликалися один раз, інколи два рази на місяць. Розглядалися питання пов'язані з навчанням, кооперуванням, позиками індустріалізації та сільського господарства тощо. Присутність на зборах була обов'язковою. Регулярно оприлюднювалися прізвища студентів, які не відвідували ці зібрання⁶⁶. Регулярно відбувалися загальні збори у Волинському ІНО. У звіті за 3-й триместр 1925–1926 н. р. зазначалося, що їхнім головним недоліком були поверхневий розгляд питань, необґрунтоване затягування зборів, проведення зібрань по неділях. Це призвело до того, що відвідуваність зборів складала лише 50%⁶⁷. У Вінницькому українському педтехнікумі з 17 вересня 1927 р. по 30 березня 1928 р. було проведено 10 засідань профкому і 6 загальних зборів членів профспілки⁶⁸. У січні-червні 1930 р. відбулося 10 засідань профкому⁶⁹. У тому ж році з 1 квітня по 1 червня відбулося 9 загальних зборів, хоча положення регламентувало, що такі зібрання мали скликатися не більше 1 разу на місяць⁷⁰. Цікаво, що того року студентство на загальних зборах розкритикувало діяльність керівництва окружного бюро пролетарського студентства, яке виявило повну бездіяльність та нездатність керувати. Тому студенти ухвалили вимагати розпуску і перевиборів Вінницького ОБПС⁷¹.

Голови профкомів входили до складу правлінь та партбюро вишів, а очільники комісій вводилися до відповідних комісій закладів (наприклад, економічних до стипендіальних комісій)⁷². Щоправда, мали місце випадки незадовіль-

ної співпраці між профспілкою і адміністрацією, наприклад, у Кам'янець-Подільському ІНО. Так, у звіті першої з них за 1927–1928 н. р. зазначалося, що «зв'язок був ненормальний. Безпосереднього зв'язку з Правлінням ІНО Профком не мав, що в великій мірі відбивалося на його роботі. Членом Правління був студент, бувший голова Профкому, який займався у більшості не як представник студентства, а як адміністративна одиниця Правління». Недостатніми були зв'язки і з ОБПС⁷³.

Значна увага приділялася зростанню рядів членів профспілки. В одному із архівних документів йдеться про те, що у Кам'янець-Подільському ІНО в 1926–1927 н.р. до спілки вступила 21 особа⁷⁴, у 1927–1928 н. р. – 26⁷⁵. У Миколаївському ІНО щорічно вступали у профспілку пересічно 30-40 осіб⁷⁶. Пріоритет надавався тим кандидатам, які брали участь у громадській роботі. Навчальна робота фактично до уваги не бралася. Заяви про вступ розглядалися на засіданнях профкому, а згодом виносилися на загальні збори, на яких заявник оприлюднював свої автобіографічні дані, відповідав на поставлені питання. Після цього члени профкому приймали відповідне вмотивоване рішення.

Профкоми заслуховували звіти комісій, затверджували їх плани⁷⁷. Певну увагу вони приділяли навчальній роботі, котру контролювали навчальні (академічні) комісії, що склалися, як правило, з трьох осіб-членів і представників циклових комісій. Зокрема, у Чернігівському ІНО в 1925–1926 н. р. до складу комісії входили 7 осіб⁷⁸. Водночас, у Корсунському педтехнікумі навчальну секцію склали член профкому, 4 курсові голови, 3 секретарі циклових комісій⁷⁹. Комісія профспілки Херсонського ІНО у листопаді 1926 р. – вересні 1927 р. провела 12 засідань і 4 наради, на яких розв'язували питання, пов'язані з академуспішністю студентів, проведенням серед них анкетування, плануванням навчальної роботи вишу тощо. Комісії вдалося добитися запровадження залікових книжок, проведення екскурсій до Москви, Ленінграду, Харкова, Одеси та ряду місцевих екскурсій. Велася робота щодо тиражування окремих курсів лекцій⁸⁰. У Ніжинському ІНО з листопада 1925 р. по листопад 1926 р. було проведено 14 засідань комісії⁸¹. Навчальна комісія Кам'янець-Подільського ІНО обговорювала поточні питання, керувала роботою представників від студентства в предметних комісіях, науково-технічним гуртком⁸². Комісія Бердянського педтехнікуму була представлена у методкомі і навчально-контрольній комісії вишу⁸³, Коростишівського – співпрацювала з цикловими комісіями, комітетами по зв'язках із стажистами, науково-технічним гуртком⁸⁴.

В. В. Липинський, характеризуючи роботу профспілки, зокрема щодо захисту інтересів студентів у навчальній сфері зазначав, і з цим ми солідарні, що на відміну від студкомів, які відстоювали думку студентського колективу, профкоми виходили з інтересів адміністрації вишу і НКО. Така переорієнтація студентських профсекцій при вирішенні навчальних та інших проблем свідчить про те, що ЦБПС та підзвітні йому структури поступово ставали частинами командно-адміністративної системи. Були випадки, коли профсекції використовували силові методи впливу на студентів. Крім того, НКО використовував

профсекції як інструмент для вилучення з вишів неугодних владі викладачів чи деканів, кандидатури яких при обранні не були погоджені з НКО⁸⁵.

Громадську роботу студентської молоді організовували культурно-масові комісії. У Корсунському педтехнікумі в 1925–1926 н. р. культурно-освітню комісію склали член профкому, 2 студенти, представники студклубу, редакції газети, президій літературного і політичного гуртків⁸⁶. У Чернігівському ІНО в 1925–1926 н. р. у складі комісії працювали 9 осіб⁸⁷. У Херсонському ІНО в грудні 1926 р. – вересні 1927 р. вона складалася з 9 осіб. Упродовж цього періоду комісія збиралася на свої засідання 16 разів, на яких переважно розбиралися питання пов'язані з підготовкою до свят (проведення ленінських днів, дня друку, 10-ї річниці Жовтневої революції), виїздом студентів у села для проведення там культурно-освітньої роботи та господарських кампаній⁸⁸. У Ніжинському ІНО в 1925–1926 н. р. культурно-освітня комісія дбала аби громадське навантаження на студентів не перевищувало 6 год. на тиждень. Молодь працювала у лікнепах, хатах-читальнях, різних клубах у місті і поза його межами. Окрім цієї комісії функціонувала окрема шефська комісія (до неї входили 6 студентів), яка курирувала роботу студентів у підшефному селі Кінашевка. Впродовж року було проведено 10 засідань комісії, на яких розібрали 42 питання. Її робота була організована за такими напрямками: кооперативна, КНС, сільрада, комсо-мол, лікнеп, культурно-освітня, жіноча робота. Члени комісії організували доповіді про Лютневу і Жовтневу революції, організували підготовку до перевиборів КНС та сільради, організували школу лікнепу⁸⁹. Культурно-освітня комісія Бердянського педтехнікуму вела політосвітню роботу у «червоних кутках», будинкові освіти, сільбудах⁹⁰. Культмасова комісія Коростишівського педтехнікуму керувала клубом, гуртками, шефською роботою⁹¹.

Комісія Кам'янець-Подільського ІНО скаржилася на інертність студентів. У звіті за 1927–1928 н.р. виокремлювали 3 групи студентів, які байдуже ставилися до громадської роботи: «Перша група: де-які учителі з достатнім стажем, які, по їх словах, прийшли в ІНО для підняття своєї академкваліфікації і віддихати від громадської роботи. Друга група – профшкольці, що прийшли на іновську скам'ю прямо із скам'ї профшколи, не маючи достатньо ні трудового стажу, ні тим більше навичку в громадській роботі. Третя група... гнила інтелігенція, яка просунулася у вуз випадково, не знайома вона з життям ні селянина, ні робітника, ні взагалі працюючого... [Вона була] взагалі слаба у всіх відношеннях. Цю групу необхідно було не те, що втягнути в громадську роботу, а розбити її, як елемент, що впливає кепсько на останню масу студентів». Зазначалося також, що є «студентство, що з усмішкою ставиться до клубної та професійної роботи. Це сама гірша категорія студентства: вони тихенько висміюють нововидвігаємих товаришів, заміри культурорганізації щодо покращення культ. життя»⁹².

Комісії значну увагу приділяли політичному вихованню, ідеологічній роботі («створенні міцної ленінської ідеології»), участі студентства у всіх ідеологічних кампаніях, відвідування партійних зборів, проведення клубної роботи

тощо⁹³. На загальних профспілкових зборах студентства присутні заслуховували доповіді ідеологічного змісту. Так, 11 листопада 1924 р. політкомісар Кам'янець-Подільського ІНО Волянський виступив із доповіддю «РКП(б) і учительство». Виступаючий акцентував увагу на тому, що «учителів для того, щоб стати партійним треба цілком віддатися в розпорядження партії, відказатись від теплого кутка і завжди бути готовим до доручень партії». У резолюції ухвалили зобов'язати студентів під час проведення культурно-освітньої роботи у селах округу повідомляти місцеве учительство про рішення з'їздів партії⁹⁴. У Київському ІНО, за словами дописувача журналу «Студент революції» Карпача, профком у 1927 р. був консолідуючим центром студентства. Він інформував про загальні збори профспілкової організації, на які зібралось 1,5 тис. студентів⁹⁵.

На засіданнях комісій, наприклад, у Коростишівському педтехнікумі, звітували керівники осередків добровільних товариств⁹⁶.

Про покращення матеріального становища студентів дбали економічні комісії, до складу яких, зокрема, у Корсунському педтехнікумі, ввійшли 1 член профкому, 4 студенти, обрані загальними зборами, і завідувачі інтернату та їдальні⁹⁷. У Чернігівському ІНО в 1925–1926 н.р. у складі комісії працювали 5 осіб⁹⁸. У Кам'янець-Подільському ІНО вона складалася з 3 осіб. Вона формувала кошторис профкому, який складався з внесків членів спілки, що одержували стипендію. Значною мірою збір був на незадовільному рівні. Так, у 1927 р. членські внески не сплачувались впродовж 3–4 місяців. Частину коштів асигнувало окружне правління спілки «Робос» (у 1928 р. – 802 крб). На допомогу студентам-нестипендіатам з цієї суми видали 200 крб, на утримання працівників профкому («робоча двійка») – 388 крб 80 коп., культурно-масову роботу – 100 крб і т.д.⁹⁹ Економічні комісії шукали студентам тимчасову роботу, яку вони поєднували з навчанням. Так, у 1927–1928 н.р. 31 студент Кам'янець-Подільського ІНО працював вожатим на дитячих майданчиках, піонерських таборих¹⁰⁰. У Бердянському педтехнікумі комісія, окрім вищезазначеного, опікувалася також гуртожитками і їдальнями¹⁰¹, а в Коростишівському – касою взаємодопомоги, кооперативом¹⁰².

Профспілкові організації намагалися робити певні кроки щодо обміну досвідом роботи. Так, профком Київського ІНО у середині 20-х рр. налагодив зв'язок з профспілковими організаціями Кам'янець-Подільського, Харківського, Волинського, Одеського ІНО¹⁰³.

Разом з тим, профкоми у своїй діяльності припустилися ряд недоліків. З Ніжинського ІНО повідомляли про бездіяльність профкому влітку 1930 р., коли потрібно було спрямувати культурно-масову, господарську роботу тих студентів, які залишилися на літо у місті. Необхідно було подбати про їх студентів. Власне, сам голова профкому Корнієнко про себе не забув і поїхав за путівкою на курорт, де «приємно дрімив під ласкавим промінням сонця на пляжі, біля моря»¹⁰⁴. У травні того ж року з Маріупольського педтехнікуму сигналізували про непрацездатність профкому, не своєчасність складання

плану роботи, слабку роботу щодо залучення до профспілки нових членів, не регулярність проведення загальних зборів¹⁰⁵. Голова профкому Конотопського педтехнікуму Г. Степаненко влаштував травлю студентів, залякував їх. Одеський журнал «Студент Жовтня» розповідав про профспілкових чиновниках, які щорічно відпочивали у будинках відпочинку замість хворих студентів¹⁰⁶. Недоліки мали місце і в роботі профкомів Кам'янець-Подільського ІНО¹⁰⁷, Тульчинського¹⁰⁸, Бердичівського¹⁰⁹, Вінницького єврейського педтехнікумів¹¹⁰ і т.д.

Таким чином, у середині 20-х – у 30-х рр. ХХ ст. у педагогічних навчальних закладах вагомим чинником у житті студентів була діяльність їхніх профспілкових організацій, які сформувалися у 1925–1926 н.р., насамперед, на базі профсекцій «Робос», КНС. Інститути народної освіти, у порівнянні з педтехнікумами, мали більш потужніші профспілкові осередки. Виконавчими органами профспілкових організацій були профкоми, частину членів яких становили делеговані осередками КП(б)У і ЛКСМУ. Члени профкомів збиралися на свої засідання, а члени профспілки зобов'язані були брати участь у загальних зборах. Поточну роботу проводили комісії – навчальна (академічна), культурно-масова, економічна. Профспілкові організації намагалися робити певні кроки щодо обміну досвідом роботи.

Примітки:

¹ Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.). – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 2.

² Липинский В.В. Кто защитит студента? Студенческие организации Украины: история и современность / В. В. Липинский. – Донецк: редакц.-издат. отдел Донецк. управл. по печати, 1991. – 116 с.

³ Аксакова Н. Формування колективів студентів педагогічних вищих навчальних закладів УСРР у 1920-ті роки / Наталія Аксакова // Схід: Економіка. Історія. Філософія: аналіт.-інформ. журн. / [редкол.: В. Білецький (ред.), С. Тимченко, Ф. Турченко та ін.]. – Донецьк: ТОВ «Східний видавничий дім», 2012. – №3 (117), травень-червень. – С. 74-77.

⁴ Морозан О. О. Позанавчальна діяльність майбутніх педагогічних працівників на Миколаївщині у 20-30-ті роки ХХ століття / О. О. Морозан // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: іст. науки / [редкол.: В. Д. Будак (гол. ред.), М. М. Шитюк, А. М. Бахтін та ін.]. – Миколаїв: Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, 2008. – Вип. 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvmdu/Ist/2008_21/Morozan.pdf

⁵ Ряппо Я. П. Народна освіта на Україні за десять років революції / Я. П. Ряппо. – [Харків], 1927. – С. 77.

⁶ Держархів Хмельницької обл. – Ф.П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 1; Ф.Р. 1586. – Оп. 1. – Спр. 76. – Арк. 2.

⁷ Там само. – Ф.П. 4. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 24, 89.

⁸ Геринович В. До історії Кам'янець-Подільського Інституту Народної Освіти / Володимир Геринович // Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти / [редкол.: В. Геринович (ред.), Ф. Кондрацький, М. Курневич, І. Любарський та ін.]. – Кам'янець на Поділлі: друкар. ім. Леніна, 1927. – Т. 2. – С.19.

⁹ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 9.– Арк. 4зв., 6.

¹⁰ Державний архів Херсонської області. – Ф. Р.414. – Оп. 1. – Спр. 692. – Арк. 110зв.; Протокол колективу ХІНО ім. Н. К. Крупської від 23.11.25 р. // Записки Херсонського інституту народної освіти імені Н. К. Крупської. – Херсон, 1926. – Ч.1. 1925–1926 академ. рік. – С. 76.

¹¹ Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської обл.). – Ф. Р.608. – Оп.1. – Спр. 235. – Арк. 54.

¹² Ірклієвський Д. Донецький ІНО / Д. Ірклієвський // Студент революції. – Харків, 1927. – №1. – С. 81.

¹³ Державний архів Житомирської області (далі – Держархів Житомирської обл.). – Ф. Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 220зв.; Ф.Р. 2361.– Оп.1. – Спр. 20.– Арк. 1, 9.

¹⁴ Там само. – Ф. Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 11зв., 13.

¹⁵ Там само. – Ф. Р. 412. – Оп. 2. – Спр. 9. – Арк. 101зв.

¹⁶ Там само. – Арк. 76зв.; Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 13.

¹⁷ Там само. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 140. – Арк. 47зв., 48зв.; Ф.Р. 344. – Оп. 1. – Спр. 132. – Арк. 5зв.

¹⁸ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 207.– Арк. 175зв.

¹⁹ Там само. – Спр. 205. – Арк. 199зв.

²⁰ Там само. – Оп. 5. – Спр. 573.– Арк. 58.

²¹ Там само. – Оп. 6. – Спр. 207.– Арк. 4зв.

²² Там само. – Спр. 205.– Арк. 272зв.

²³ Там само. – Спр. 207.– Арк. 117зв.

²⁴ Там само. – Арк. 232зв.

²⁵ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 142. – Арк. 11зв.

²⁶ Аксакова Н. О. Організації студентів... – С. 116.

²⁷ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р. 1584. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 1.

²⁸ Державний архів Полтавської області (далі – Держархів Полтавської обл.). – Ф.Р. 363. – Оп. 1. – Спр. 143. – Арк. 66.

²⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 9. – Спр. 306.– Арк. 33.

³⁰ Там само. – Оп. 5. – Спр. 289.– Арк. 399зв., 401.

³¹ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 135. – Арк. 50зв.

³² ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 289.– Арк. 88зв., 95.

³³ Ірклієвський Д. Донецький ІНО... – С. 81.

³⁴ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 206. – Арк. 221зв.

³⁵ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 125.– Арк. 30.

³⁶ Там само. – Спр. 38.– Арк. 220.

- ³⁷ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 264.– Арк. 234.
- ³⁸ Титаренко. Профком Харківського Педагогічного Технікуму / Титаренко // Студент революції. – 1927. – №8. – С. 64.
- ³⁹ Державний архів Дніпропетровської області. – Ф.П. 7. – Оп. 1. – Спр. 1489. – Арк. 47.
- ⁴⁰ Держархів Полтавської обл. – Ф. Р.363. – Оп. 1. – Спр. 143. – Арк. 62.
- ⁴¹ Полтавський педагогічний технікум ім. Михайла Драгоманова в 1926 році (перше півріччя) // Бюлетень Полтавського педагогічного технікуму ім. Михайла Драгоманова. – Полтава, 1926. – №1. – С. 8.
- ⁴² Державний архів Сумської області (далі – Держархів Сумської обл.). – Ф. Р. 4307. – Оп. 1. – Спр. 23. – Арк. 27.
- ⁴³ Там само. – Спр. 63. – Арк. 6.
- ⁴⁴ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 205.– Арк. 79зв.
- ⁴⁵ Там само. – Оп. 5. – Спр. 573.– Арк. 140.
- ⁴⁶ Там само. – Оп. 10. – Спр. 1546. – Арк. 363.
- ⁴⁷ Державний архів міста Києва. – Ф. Р.359. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 83.
- ⁴⁸ Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р.1210. – Оп. 1. – Спр. 30. – Арк. 18.
- ⁴⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 11. – Спр. 149. – Арк. 26.
- ⁵⁰ Там само. – Оп. 9. – Спр. 1783. – Арк. 6.
- ⁵¹ Держархів Сумської обл. – Ф.Р. 4307. – Оп. 1. – Спр. 144. – Арк. 39.
- ⁵⁵ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р. 2597. – Оп. 1. – Спр. 6. – Арк. 5зв.
- ⁵⁶ Там само. – Ф.П. 1605. – Оп. 1. – Спр. 5а. – Арк. 76.
- ⁵⁷ Там само. – Ф.Р. 1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 61.
- ⁵⁸ Там само. – Ф.Р. 1584. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 170.
- ⁵⁹ Там само. – Спр. 4. – Арк. 84.
- ⁶⁰ Там само. – Спр. 5. – Арк. 1.
- ⁶¹ Остапенко Х. Дещо про Глухівський педтехнікум / Х. Остапенко // Студент революції. – 1927. – №8. – С. 59.
- ⁶² ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 415. – Арк. 36, 50.
- ⁶³ Держархів Житомирської обл. – Ф.П. 94. – Оп. 1. – Спр. 507. – Арк. 6.
- ⁶⁴ Морозан О. О. Позанавчальна діяльність ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbuv.gov.ua](http://www.nbuv.gov.ua)
- ⁶⁵ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р. 1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 61зв.
- ⁶⁶ Там само. – Спр. 256. – Арк. 19, 38; Карпач Н. У Київському ІНО / Н. Карпач // Студент революції. – 1927. – №8. – С. 63.
- ⁶⁷ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп.7. – Спр.9. – Арк.101
- ⁶⁸ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.1584. – Оп.1. – Спр. 5. – Арк. 1.
- ⁶⁹ Там само. – Ф.Р.1566. – Оп.1. – Спр. 265. – Арк. 61-61зв.
- ⁷⁰ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 150. – Арк. 29.
- ⁷¹ Державний архів Вінницької області (далі – Держархів Вінницької обл.). – Ф. П.249. – Оп. 1. – Спр. 34. – Арк. 23, 100.
- ⁷² Там само. – Спр. 15. – Арк. 29; Ф. П.29. – Оп. 1. – Спр. 620. – Арк.124.

⁷³ Там само. – Ф. П.249. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 29; Ф. П.29. – Оп. 1. – Спр. 620.– Арк. 124.

⁷⁴ Вінницьке ОБПС збанкрутувало // Студент революції.– 1930. – №6. – С. 36.

⁷⁵ Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 25; Історія Дніпропетровського національного університету / [редкол.: М. В. Поляков (голов. ред.), С. І. Світленко (наук. ред.), М. М. Дронь та ін.]. – Вид. 3-е, перероб і доп. – Д.: Дніпропетров. нац. ун-т, 2003. – С. 317.

⁷⁶ Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 64зв.

⁷⁷ Там само. – Арк. 2зв.

⁷⁸ Там само. – Арк. 64зв.

⁷⁹ Морозан О. О. Позанавчальна діяльність ... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.nbu.gov.ua](http://www.nbu.gov.ua)

⁸⁰ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р.266. – Оп.1. – Спр.38. – Арк.221.

⁸¹ Держархів Чернігівської обл. – Ф.Р.608. – Оп.1. – Спр.235. – Арк.58.

⁸² ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.415. – Арк.36, 50.

⁸³ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.1584. – Оп.1. – Спр. 5. – Арк.3.

⁸⁴ ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.7. – Спр.9. – Арк.102зв.

⁸⁵ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р.1566. – Оп.1. – Спр.265. – Арк.65.

⁸⁶ Бердянські педагогічні курси та педагогічний технікум (1920–1935 роки) / [упоряд.: І. І. Лиман, В. М. Константінова] // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. – К.: Знання України, 2008. – Т. III. – С.18, 97.

⁸⁷ Держархів Житомирської обл. – Ф. Р.266. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 221.

⁸⁸ Липинский В. В. Кто защитит студента?... – С. 108-109.

⁸⁹ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 415. – Арк. 36, 50.

⁹⁰ Держархів Чернігівської обл. – Ф. Р.608. – Оп. 1. – Спр. 235. – Арк.58.

⁹¹ Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1584. – Оп.1. – Спр. 5.– Арк.3.

⁹² ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 9. – Арк. 101-102.

⁹³ Бердянські педагогічні курси... – С. 97.

⁹⁴ Держархів Житомирської обл. – Ф. Р.266. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 221.

⁹⁵ Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265.– Арк. 2, 61, 65.

⁹⁶ Там само. – Арк. 2.

⁹⁷ Там само. – Спр. 52. – Арк. 59.

⁹⁸ Там само. – Спр. 256. – Арк. 19, 38; Карпач Н. У Київському ІНО / Н. Карпач // Студент революції. – 1927. – №8. – С. 63.

⁹⁹ Держархів Житомирської обл. – Ф. Р.266. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 221.

¹⁰⁰ ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 415. – Арк. 36, 50.

¹⁰¹ Держархів Чернігівської обл. – Ф. Р.608. – Оп. 1. – Спр. 235. – Арк. 58.

¹⁰² Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 65.

¹⁰³ Там само. – Арк. 63.

¹⁰⁴ Бердянські педагогічні курси... – С. 97.

¹⁰⁵ Держархів Житомирської обл. – Ф.Р. 266. – Оп. 1. – Спр. 38. – Арк. 221.

¹⁰⁶ Держархів Хмельницької обл. – Ф.Р. 1566. – Оп.1. – Спр. 256. – Арк.19, 38; Карпач Н. У Київському ІНО / Н. Карпач // Студент революції. – 1927. – №8. – С. 63.

¹⁰⁷ Ст. Профкомівці поїхали на пляж / Ст. // Студент революції. – 1930. – №24. – С.62.

¹⁰⁸ Державний архів Запорізької області. – Ф.Р. 3674. – Оп. 1. – Спр. 114. – Арк. 64.

¹⁰⁹ Липинский В. В. Кто защитит студента?... – С. 98.

¹¹⁰ Держархів Хмельницької обл. – Ф. Р.1566. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 22, 61-61зв.; Ф.Р. 1584. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 82-87; Спр. 25. – Арк. 3; Елем. Робітниче життя. Треба розворушитися! / Елем // Червоний кордон. – Кам'янець-Подільський, 1925. – 9 серпня. – Ч. 133. – С. 3; Профкоми, станьте на «Конкурс» / Голка // Студент Прикордоння. – Кам'янець-Подільський, 1929. – 6 червня. – Ч. 6.– С. 5.

¹¹¹ Зет В. Усунути від керівництва тих, хто придушує ініціативу та самокритику / В. Зет // Студент революції. – 1930. – №11. – С. 28.

¹¹² З купи листів (Мобілізований) // Там само. – 1931. – №15. – С. 33.

¹¹³ Держархів Вінницької обл. – Ф. П.29. – Оп. 1. – Спр. 20. – Арк. 165.

Komarnitskyi Oleksandr. The activities of trade union organizations of the Ukrainian SSR of students in teacher training institutions in the mid-20's - 30's. of XX-th century. The article shows the activity of student trade union organizations in teacher training institutions in the mid-20's - 30's. of XX-th century. It is noted that they are formed on the basis of individual trade unions like «Robos» KNS and so on, who previously guided instructions trade unions executive bureau. This process lasted for the entire 1925–1926 school year. The author cites statistics that illustrate the gradual growth of trade union members. It is stated that public education institutions, compared with pedagogical schools, had a more powerful union cells. It is noted that the executive bodies of trade union organizations were trade union committees. The burden of the current work is often lay on the shoulders of the asset. Members of trade union committees gathered for their meetings, and union members had to participate in the general meetings, at which the issues related to training, cooperation, loans and industrialization of agriculture and like that. The article says, and that trade union committees chairmen were also the members of the Board and the party bureau of universities. The author tells about the work of the Commissions trade union organization. Teaching (Academic) Commission chaired the representatives of the students in the subject committees, academic circles, deals with the academic performance of students, holding between them a survey, planning of educational work of universities. Social work students were organized by the cultural commission. At its meetings dealt mainly issues related to the preparations for the public and revolutionary holidays, leaving students in the village for cultural and educational work and commercial campaigns. The Commission has paid considerable attention to the political education and ideological work. It is noted that

the trade unions have tried to do certain steps to exchange experience. The article draws attention to the manifestations of poor performance of trade union committees.

Key words: students, trade union, trade union committee, commission, institution, cell.

Отримано: 10.10.2016 р.

УДК 355.48:[316.774:327] "1944"

Світлана Павловська

ВИРОБНИЦТВО ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЛИСТІВОК, УСНА ПРОПАГАНДА ЯК ОДНІ З ГОЛОВНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ІДЕОЛОГІЧНИХ ОРГАНІВ РСЧА ПІД ЧАС ВИЗВОЛЕННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВІД НІМЕЦЬКИХ ОКУПАНТІВ НАВЕСНІ 1944 РОКУ

Світлана Павловська. Виробництво та розповсюдження листівок, усна пропаганда як одні з головних напрямків діяльності ідеологічних органів РСЧА під час визволення території України від німецьких окупантів навесні 1944 року. У статті розглянуто досвід проведення політологами РСЧА агітаційно-пропагандистських заходів, спрямованих на особовий склад ворога з метою здійснення інформаційно-психологічного впливу з подальшою відмовою від збройної боротьби і здачею у полон.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна. Робітничо-селянська Червона армія, агітаційно-пропагандистські заходи, ідеологічні органи РСЧА, листівки, усна пропаганда.

Светлана Павловская. Изготовление и распространение листовок, устная пропаганда как одни из главных направлений деятельности идеологических органов РККА во время освобождения территории Украины от немецких оккупантов весной 1944 года. В статье рассмотрено опыт проведения политорганами РККА агитационно-пропагандистских мероприятий, направленных на личный состав врага с целью осуществления информационно-психологического влияния с дальнейшим отказом от вооруженной борьбы и сдачей в плен.

Ключевые слова: Вторая мировая война, Украина, Рабоче-крестьянская Красная армия, агитационно-пропагандистские мероприятия, идеологические органы РККА, листовки, устная пропаганда.

У середині лютого 1944 р. були уточнені плани щодо остаточного визволення Правобережної України, Півдня і Криму й окреслено послідовність проведення операцій¹. Задум Ставки Верховного Головнокомандування поля-